

класическої форми сонета. Под впливом неокласика Максима Рильського поет створив цикл сонетів, в яких звернувся до вічних питань життя і смерті, онтологічним проблемам буття людини і народу. Тематичний репертуар сонетів Малишко широкий: в його семантичному полі присутні інтимна, пейзажна, громадянська, космічна, суспільна тематика. Продовжуючи традиції Івана Франка, Леси Українки, Максима Рильського, Миколи Зерова, Андрія Малишко органічно об'єднав глибину змісту з ізольованою формою. Сонети Малишко окрашені ліризмом і суб'єктивною модальністю і визначаються ритміко-мелодичним різноманітністю, оригінально звучать переосмислені фольклорні мотиви і поетика. В своїх сонетах поет актуалізує історіософські проблеми буття України, її поступь в майбутнє.

Ключові слова: сонет, традиція, дискурс, цикл, класическа форма, зміст, ліризм.

Рецензенти: Просалова В.А., док. філол. наук, професор (Донецьк)

Журба С.В., к.філол. наук, доцент (Кривий Ріг)

Віталій Мацько, д.філол.н. (Хмельницький)

ББК 83.3 (4 УКР)

УДК 821.161.2 - 31(Мак)

Образ автора в художньому творі і листуванні (До 100-річчя з дня народження Ольги Мак)

Вперше в українському літературознавстві досліджено основні особливості образу автора Ольги Мак в художньому творі й листуванні. Висвітлено характеротворення прозотексту, образ автора, потенціал якого сприяє відтворенню як зовнішності, так і динаміки почуттів, емоцій, думок письменниці. Теоретичну частину морально-етичної культури спілкування частково розкрито в листах, адресованих автору цієї статті.

Ключові слова: дихотомія, автор, біографічність, лист, композиція, адресат, адресант.

Vitaliy Matsko. The author's image in the work of art and correspondence (to the Olga Mack's 100th birth anniversary)

For the first time in Ukrainian literary criticism the main features of Olga Mack's author image in the work of art and letters are investigated. The

main peculiarities of prose creation are enlightened. The author's image, which contributes to the reproduction of both inner features and dynamics of feelings, emotions and thoughts of the writer are researched. The theoretical issue of the moral and ethical culture of communication is partly revealed in letters addressed to the author of this article.

Keywords: dichotomy, author, biographical features, letter, composition, addressee, sender.

У цій статті зацентруємо на дихотомії теоретичного і практичного дискурсу присутності автора в тексті. Передовсім, завважимо, що проблема епістолярного спілкування на відстанні набуває актуальності. В українському літературознавстві подібні спроби здійснювали В. Смілянська [Смілянська 1990: 14, 515], Г. Давидова-Біла [Давидова-Біла 1999: 5, 25 – 52], М. Легкий [Легкий 1997 : 8, 17 – 41], А. Островська [Островська 1999 : 12, 64 – 97], В. Терещенко [Терещенко 1997: 15, 69 – 98], Ю. Ільчук [Ільчук 1998 : 7, 12-17], Є. Хомчак [Хомчак 2001 : 16, 152 – 155]. М. Бахтін, розробляючи переважно філософсько-методологічний аспект проблеми автора, розглядає як корелятивні поняття автора біографічного, автора «первинного» (естетичний момент) й автора «вторинного», або «образ автора». Усвідомлення природи естетичної діяльності, на думку вченого, не потребує звернення до ототожнення автора біографічного – реальної особи, яка «живе своїм біографічним життям», тобто моменту етичної події, соціального буття, – і автора-творця, або учасника естетичної діяльності [Бахтин 1975, 1: 403].

Отже, М. Бахтін наполягає і на відмежуванні автора-творця від образу автора. У сучасному літературознавстві вирізняють кілька іпостасей автора: 1) автор всевідний; 2) автор інтенційний; 3) автор концепційний; 4) автор іманентний; 5) автор канонічний; 6) автор умовно деперсоналізований; 7) автор персоналізований [Електронний ресурс 2013: 17, 26 січня]. Отже, автор як текстовий суб'єкт є вбудованим у твір (імплицитний автор) і є носієм авторської свідомості.

За логікою Наталії Бонецької, в процесі художньої комунікації читач, усвідомлюючи «сконструйованість» твору, неодмінно відчуває авторську «присутність» і може вбачати «деміургічну волю митця» за кожним елементом художнього цілого, а тому у процесі сприймання постає «образ автора» (як

читацька інтенція, що є «обов'язковим моментом естетичного переживання»), який «вбирає в себе суму усіх художніх прийомів і усю повноту смислу твору», відбиваючи «внутрішню особистість» митця [Бонецкая 1986: 2, 253; 260].

Відтак, автор не може бути вилучений зі сфери художньої комунікації. Категорія автора є актуальною і продуктивною не лише в дослідженні окремого літературного твору, а й може розглядатися в межах усієї художньої спадщини. Образ автора є «конструктивним елементом» не лише окремого літературного твору, а й цілого циклу чи творчості письменника загалом [Виноградов 1971, 4: 155].

Аналізуючи художній світ прозописьма Ольги Мак, впадає у вічі, передусім, її «присутність» в іпостасі інтенційної та концепційної особи. Скажімо, у повістях «Каміння під косою», «Чудасій», оповіданні для дітей «Як Олег здобув Царгород» знаком присутності автора постає світ ідей, героїв і навіть художня організація творів. Ольга Мак – це виразно концепційний автор. Концептуальне бачення світу і людини в ньому авторка моделює інтенційно, свідомо з раціональних та екзистенційних вимірів. Зазнавши в советському тоталітарному просторі утисків, приниження людських прав і перебуваючи не з власної волі за кордоном, вона художньо зафіксувала своє бачення буття людини діахронічному бінарній картині світу: тоталітарному і демократичному («З часів єжовщини», «Руслом угору», «Каміння під косою», «Чудасій», «Жаїра») – світ героїв в контексті соціальних проблем тлумачиться як певна концепція автора і стає своєрідним типом комунікативної єдності.

Повість Ольги Мак «Каміння під косою» вперше була надрукована 1973 року в Торонто (вдруге – київським видавництвом «Глобус» 1994 року, третє видання – 2006 р. [Мак 2006, 10: 3 – 142]. Твір Ольги Мак (Петрової) – це суто жіночий текст. Лише жінка-письменниця, переживши жахне лихоліття в Харкові, змогла настільки майстерно трансформувати події українського життя 1933 року в простір текстів, вибудувати відповідну структуру словесно-образного мислення, що виразно постає в предметно-функціональній залежності авторської зосередженості на історико-психологічних факторах. «Каміння під косою» – зразок соціально-психологічної прози. Головний герой

повісті – підліток Андрій – комфортно почуватися в натовпі; події розгортаються в колишній столиці України Харкові.

Грунський підліток Андрій тікає з дитбудинку і пробирається до міста в пошуках харчів, порятунку від голодної смерті. Головні герої саморозкриваються в дії, напружених ситуаціях. Повість проливає світло на жахливі картини голодомору в Україні. Відбувається це через внутрішній, психологічний світ підлітка Андрія, якого письменниця наділяє позитивними рисами характеру. Водночас – герой надзвичайно вразливий. Бездушному прорабові, який не хоче прийняти хлопця на роботу без документів, навертаючи знову до села, відповідає: «А ви ж чому до колгоспу не вступаєте?..Чому до міста тулитеся?». Із такими сповідальними одкровеннями пов'язані, поза сумнівом, здобутки психологічного письма. Повість Ольги Мак багатогранна, сповнена несподіванок і таємниць. Авторка майстерно володіє «словесною рудою», реалістично виписуючи картини тогочасного життя.

Головний герой твору – юнак із чіткою життєвою позицією, вольовий та рішучий – бореться за життя, за свободу мислення, дій і перемагає. Письменниця не переступила межі, за якою – обивательство, байдужість і моральний розлад. Щодо цих явищ художній світ прозаїка випромінює категоріальний статус; це – безкомпромісна позиція, послідовне переборення головними персонажами негативних суспільних явищ. Урешті, сама письменниця в листі (від 8 жовтня 1993 року) до мене писала: «Маючи велике виrozumіння до людських слабостей, завжди брала за ідеал людину вольову, з глибокими чеснотливими засадами».

Життєва позиція є висхідним моментом, початком діяльності людини в певному напрямку. Сенс життя для юного героя твору – побороти зло. Але обставини сильніші за людину. Вони впливають на формування особистості, її внутрішнього світу. Андрій спостерігає, як обставини ламають звичні стереотипи, як відбирають найголовніше – життя. Сотні людей у рідному селі Груні пухнуть із голоду, його ж, сироту, відправили в дитячий будинок, де ще більше панує соціальна несправедливість, від чого хлопець тікає до столиці України. В Харкові – сотні й сотні жебраків, кілометрові черги за хлібом. Андрій іде назустріч долі. Він не панікує, не скиглить, а самотужки шукає порятунку. Живе надією, почуттям, усвідомленням настання позитивних змін. Його

надія спирається на осмислення факту, що існування світу є головною умовою існування людини. І ось у такому ракурсі письменниця загострює проблему: сенс життя створюється самою людиною. Це і є центральним кредо власне письменниці, яка в роки минулої світової війни разом з двома маленькими донечками рушила на Захід, щоб відбутися у вільному світі, знайти сенс життя.

Життєва позиція Андрія виявляється в практичних діях, а така людина – завжди послідовна, цілеспрямована. Ольга Мак показує формування особистості, що відбувається в процесі соціалізації – в жорстоких обставинах, у лещатах смерті. Юнак «вбирає» в себе системи: «Я – Я» (самосвідомість), «Я – Ти» (почуття любові, дружби, ненависті, помсти), «Я – Ми» (національні почуття, переконання, звичаї, традиції), «Я – Україна» (державницьке самоусвідомлення), «Я – природа» (ставлення до навколишнього середовища), «Я – універсіум» (роздуми про сенс життя й смерті), «Я – суспільство» (ставлення до інших людей, до світу створених речей), «Я – людство» (належність до роду людського, родова самосвідомість). Поза суспільством людина не існує, себто вона є там, де її діяльність – у системі суспільних відносин. Для головного героя повісті «Каміння під косою» соціалізація є процесом засвоєння певної системи знань, норм, цінностей, що дають змогу функціонувати йому як повноправному члену суспільства. А найважливішою формою соціалізації є звичаї й традиції. Аби справді бути повноправним членом суспільства, Андрієві довелося пройти випробування голодом, і лише щасливий випадок, надія порятували хлопця від наглої смерті. Дружина колишнього лікаря Лідія Сергіївна Чернявська не лише обіграла сільського юнака, а й прописала його. Це сприяло хлопцеві в законному здобутті освіти у фабзавучі, в роботі на заводі, отриманні продуктового пайка. Юнак наділений добротою, гуманним ставленням до ближнього. Він роздає прошкакам залишки бабиних харчів, рятує від несправедливого виселення з хати бабу Гречанючку та її онука Грицька, піклується здоров'ям і доглядає до смерті Лідію Сергіївну.

Інтригуючою також є повість Ольги Мак (1913 – 1998, Торонто) – «Чудасій». Головного героя Олексія Уха письменниця умовно переносить в «Інші світи», хоча його характер гартується,

бореться, перемагає в реальній атмосфері, серед конкретних осіб, в інтерсуб'єктивному спілкуванні. Син росіянки й українця мусить розв'язати внутрішній конфлікт без компромісів і хитань: «Як я є москаль, то, значить, яничар супроти батька; як я є українець – то, значить, яничар супроти матері» [Мак 1956 : 11, 21]. Із нашого погляду, письменниця головно не прагнула показати просту людину в тоталітарному світі, як, скажімо, це робить Олена Звичайна в оповіданні «Миргородський ярмарок» [Звичайна 1953, б: 3 – 44], чи дивакуватість людини в оточенні реальних речей, і навіть не позицію приналежності до національності. Її мета – через внутрішній світ головного героя «вийти» на зовнішні обшири, допомогти читачеві розібратися в призначенні маленької людини в суспільному середовищі. А те, що прозаїк вмонтовує в сюжетну канву дії та вчинки дивакуватого хлопця – секрет творчого процесу, котрий свідчить про неординарний підхід до змалювання центрального персонажа.

Дивак Ольги Мак залишається диваком, бо за ситуативні події та вчинки, котрі довелося «здійснити» чудасієві в країні, що будувала комунізм, мільйони його співгромадян визнавалися «ворогами народу». Олексію ж Уху під час війни вдалося благополучно «дістатися» до Німеччини. Адже в 1930 роки лише за необережне слово стосовно національного питання (а про це йдеться на трьох сторінках повісті) [Мак 1956, 11: 21 – 23] людину могли знищити; або хіба реальним є те, що персонаж у найтяжчі тоталітарні роки, часи масових репресій, про Сталіна вголос висловився: «Піймав би стару Джугашвіліху і примусив би її зробити аборт». Це, ясна річ, авторська версія – авторська «присутність» в монолозі, її світогляд, світобачення, врешті ставлення авторки до простору держави, в якій перебувала до війни, адже в тих умовах ніхто нічого подібного не говорив. Одначе письменниця, сказати б, в химерно-романтичному супроводі «допроводжує» свого персонажа до фіналу цілим і неушкодженим. Комічного, про що Б.Стебельський висловився в рецензії («Свобода», 1993, 21 вересня), в повісті обмаль, а ось дуалістичний, бінарний світ висвітлено широко. Змальовано, властиво, двосвіття – добро і зло. Звертає на себе увагу примітка письменниці стосовно терміну «симбіоз»: «у відміну від паразитизму – тісне співжиття двох рослин або тварин, від якого

обоє мають користь» (с.19). Аналогічно й люди в цьому світі – добрі та злі – співіснують.

Павло Омельченко, товариш Олекси, помітив, як він «у скрутну хвилину завжди міг позичити грошей; він знав підпільних торгівців, у яких можна було купити матеріал на убрання, черевики чи кальози; він міг просидіти кілька ночей біля ліжка хворого, міг допомогти підшукати мешкання і на власних плечах переносити речі; він, нарешті, міг побілити кімнату, направити вікна, двері...» і разом з тим швидко входив у стан афекту, «тому з ним завжди треба було бути щирим, бо, відчувши найменшу фальш чи лицемірство, Олекса відразу вибухав гнівом і тоді не рахувався зі словами» (с.19). Двосвіття людини відбивається й у мові персонажа, який каже, що «чудасієм у теперішні часи найвигідніше бути. Бо нормальна людина – що? Нормальна людина тепер зі своїм розумом зовсім дурна і не знає, куди його приткнути...» (с.78). На нашу думку, саме в цих словах вчувається біографічність автора, яка добре розуміла існування простої незахищеної людини в добу сталінізму, адже лише ті, хто був насправді хворим чи притворився ним й хоч раз лікувався в психіатричній лікарні – здобував право неосудного. Серед письменників саме так порятувалися від карального меча енкаведистів Володимир Сосюра, Тодось Осьмачка, нині призабутий одеський літератор Олесь Мазур.

Характер персонажа письменника розкриває в діалогах із друзями, дівчиною Лідією; і то не випадково, бо «...людська особистість формується завжди в діалозі з іншими, а також у діалозі з уже панівним у культурі образом людського» (с.124). Проте в діяльності Чудасія відчувається «злий потяг», себто внутрішній спротив зовнішньому світові. Такий внутрішній дискомфорт помітив Павло Омельченко. Він відверто говорить зі своїм дивним другом-студентом: «Все, що не вкладається у форми звичного трафарету, видається вам чудним, друже... Вас також вважають диваком тому, що ви не подібні до пересічного людського штампі. На це можна різно дивитися, залежно від смаків, зате ваші внутрішні прикмети всі мусять признати зразком людського ідеалу» (с.117). Олексій – вічний протестант, що прагне свободи. Одначе співірною свободі має бути й відповідальність.

До відповідальності Олексу Уха підштовхує «злий потяг». Екзистенційний мисленник ХХ віку Мартін Бубер, аналізуючи біблійні образи добра і зла, розглядає в людській діяльності «злий потяг» як прикмету, як силу, що притаманна людині, без якої та не може ні породжувати щось, ані творити. Однак, говорить науковець, «злий потяг» не треба знищувати, а слід поєднувати з добрим потягом; стан людської душі він називає спрямованістю, «котра задає їй здатність до великої любові й великого служіння» [Бубер 1995, 3: 138]. Ольга Мак ідеалізує центрального персонажа, здається, зображує його гіперболізовано, прагнучи в такий спосіб виокремити Олексу з натовпу. У ньому все ж перемагає «добрий потяг»: «Коли б ви бодай трохи постаралися ближче придивитися до Олекси, ви б зрозуміли, чого він вартий! Це надзвичайно цікава й оригінальна натура й може вже захопити тим, що не подібна до інших людей. Під його зовнішнім дивацтвом криється стільки доброти, стільки ніжності, чуйності, стільки спостережливості й глибокого розуму, що не знаю, чи десятою частиною того може похвалитися інша людина. Працьовитий, як бджола, винахідливий, як Соломон, господарний, чесний, відданий...» (с.157). Олекса – альтруїст, який жив для інших; він ніколи не одружувався. Під час війни пішов у лави УПА, а відтак опинився за кордоном. По війні подався до монастиря, де став братом Онисифором. Між особистим і загальнонаціональним обрав друге, бо «річ у засаді! Я розумію цю засаду так: для справи – все, а для себе тільки те, без чого не можна існувати» (с.206).

Повість Ольги Мак «Чудасій» 1958 року було подано до списку лауреатів на Нобелівську премію (нагороду тоді отримав Б.Пастернак). Письменниця не одержала премії, бо повісті закидали недопустимий знак – наявність критики нації. Ольга Мак насправді ж захищала право реального зображення в кожній нації рутинного, руйнівного, аморального світу. Для неї ідеал людини – досягнення успіху завдяки честі, гідності, совісті. Але не нагородою переймалася письменниця, а уподобанням читачів. У листі від 30 грудня 1992 року до Д.Чередниченка писала: «Щодо «Чудасія», ви зуміли без безпосередніх компліментів полюскотати мою амбіцію, хоч я на похвали якась цілком байдужа. Читачам вона сподобалась, і я можу з чистою совістю сказати, що викликала найбільший шум на діаспорному ринку» [Мак 2006, 10: 9].

Моє знайомство з Ольгою Мак відбулося наприкінці вересня 1993 року, коли вона з дочкою Вікторією вперше після тривалої розлуки відвідала свою малу батькішину Кам'янець-Подільський, а 1 жовтня – мала промову і зустріч з побратимами по перу в Спілці письменників України. Тоді ж я мав з нею і телефонну розмову. А далі, коли письменниця прибула в Торонто, підтримували листовний контакт на відстані – листовно. Перший конверт з Канади надійшов до редакції газети «Кам'янець-Подільський вісник», яку мені довелося редагувати. У ньому – розлога автобіографічна розповідь. Цей матеріал побачив світ під назвою «Ольга Мак. Сторінки біографії» («К.-П.в.» - 1993. – №91, 94, 95). У ній – детальна розповідь про дитячі, юні і зрілі літа, творчість на еміграції. Народилась письменниця 21 липня 1913 року в Кам'янці-Подільському в родині державного урядовця Нила Семеновича Петрова (інженер-проектувальник, будував мости), мати – Марія Михайлівна Зуб – домогосподарка, згодом швея. Ледве Ользі виповнилося півроку, як родина перебралась до Києва і прожила там до 1920 року. Воєнне лихоліття змусило переїхати до села Вільхівчик поблизу Корсуня (нині Корсунь-Шевченківський район). Письменниця згадувала, що саме там, у Вільхівчику, вона відчула себе українкою. Після несподіваної їй передчасної смерті двох її сестер та батька осиротіла родина повернулася до Кам'янця. 1929 року Ольга закінчила третю семилітню школу в Кам'янці-Подільському. Працювала в радгоспі села Цибулівка, ліквідовувала неписьменність, зати́м вступила до технікуму чужоземних мов. На початку 1932 року одружилася з ученим-мовознавцем, кандидатом філологічних наук, уродженцем Кам'янця-Подільського Вадимом Олександровичем Дорошенком (з роду – Дрочинський; 1905 – 1944), який навчався в аспірантурі. Після захисту дисертації чоловікові запропонували посаду доцента в Ніжинському педагогічному інституті. Ольга Мак переїхала до Ніжина і стала студенткою літературно-лінгвістичного факультету місцевого педінституту. Диплом про вищу освіту отримала 1938 року, саме в той час заарештували її чоловіка (див. «З часів єжовщини»). 1943 року покинула Україну. Жила в Австрії, 1947 року переїхала до Бразилії, від 1970 року жила в Торонто (Канада).

Тішилася тим, що побувала в Україні: відвідала Ніжин, Чернівці, Хотин, Київ, Кам'янець-Подільський, де цілувала

одвірки рідної школи, зустрілася зі студентами місцевого педагогічного інституту. Одначе спражнім святом для неї була зустріч з однокласницею, істориком-краєзнавцем і фольклористом Тамарою Андріївною Сис (дівоче Бистрицька; 1913 – 2008). Остання про ровесницю залишила для історії зворушливі спогади [Сис-Бистрицька 1998, 13: 7].

Кілька слів про особливості композиційної побудови листів. Зовні структурно-композиційна схема автобіографії письменниці зорганізована відповідно до звичайної будови епістолярного тексту. Останній до мене скомпоновано з 11 листів (упродовж 1993 – 1996 рр.), закінчення і початок кожного з яких виділені зазначенням дати написання листа і прощанням із адресатом у завершальній позиції тексту (етикетним висловом "Ваша Ольга Мак", " Вітаю з щирого серця Ольга Мак" чи просто "О.М.").

Принципи, за якими споглядається художня організація епістолярної автобіографії, пов'язані насамперед із характером та специфікою структурного умотивування та тематично-сміслового співвіднесення елементів розповіді у творі. Загальний тематичний розподіл (особливо у розлоговому листі від 8 жовтня 1993 року) сфокусовано за хронологією: дитяче, зріле й доросле життя, в якому центральне місце посідає творча праця письменниці, стиль письма: "Приїхавши до Канади, письменниця швидко входить у громадське і літературне життя цієї країни. Починає активніше виступати на сторінках преси, бере участь в літературному конкурсі Союзу українок Канади, виступає з доповідями і рецитаціями на різних імпрезах, з 1971 року до 1972 була заступницею голови ОПЛДМ.

Твори Ольги Мак були тричі відзначені на літературних конкурсах:

1. 1956 р. на конкурсі Українського літературного фонду в Чикаго був відзначений другою нагородою її "Чудасій".
2. 1960 р. на конкурсі фундації Марусі Бек при СФУЖО історичне оповідання "Лебідка" – першою нагородою.
3. 1972 року на конкурсі Союзу Українок Канади в Едмонтоні драматичний етюд «Дала дівчина хустину» – третьою нагородою.

З більших творів, друкованих фейлетонами в періодичній пресі, слід відзначити такі: «Земля Плаче», «Шкіци з Бразилії»,

«Українське село під більшовиками», «Червоний Скетч у Словацькому виконанні», «Мої учителі», «Коли скрипіли возики», «За гріхи батьків», «Воно знову оживає» – драматичний етюд з останніх днів життя Тараса Шевченка, «Суджена», «На місячнім промені», «Душа Дикого Степу», «Любо», «Сила юности», «Орденоносець», «Історія половини вишиваного рушника».

Про себе Ольга Мак каже, що вона завжди «любила йти проти вітру й плисти проти течії». Велика мрійниця за натурою, вона, однак, тверезо дивиться на життя і готова ставити чоло новим іспитам і новим розчаруванням, бо звикла до них настільки, що без них, як вона запевняє, життя втратили б смак. Згадуючи свій твердий життєвий шлях, письменниця не нарікає і не скаржиться. Навпаки, з перспективи часу дивиться на пережиті труднощі з гумором і пишається, що вийшла з них переможно.

Маючи велике виrozumіння до людських слабостей, Ольга Мак все ж завжди мала ідеалом людину вольову і з глибокими чеснотливими засадами. Однак її виrozumіння сягає певних меж, за якими починається обивательство, байдужість і моральний розклад. Щодо цих явищ письменниця завжди займає безкомпромісову позицію і послідовно поборює їх у всіх своїх творах.

Стиль усього літературного доробку Ольги Мак виразно позначений рисами імпресіонізму й романтизму, гостротою і драматизмом.

На додаток:

1. Учителі моєї школи були майже всі свідомими українцями, хоч і не всі українського походження. Пізніше їх, за незначними винятками, більшовики знищили.

2. Ольга Мак має 9 років педагогічного стажу викладача української і російської мови і літератури в середніх та високих школах.

Відомо, що побудова художнього твору (обраний автором тип композиційного зв'язку) виконує функцію поєднання таких смислових елементів розповіді, що забезпечує тематичну зв'язність та смислову завершеність твору. Отже, виділені в епістолярній автобіографії Ольги Мак тематичні блоки поєднуються лінійно-поступальним типом композиційного зв'язку, тобто розташовуються у порядку їх природної хронологічної

послідовності. Організаційним центром композиційно-тематичної зв'язності та смислової завершеності твору при цьому виступає постать автора-розповідача.

Семантичним маркером зміни теми листа виступає звернення розповідача до адресата (до мене) у початковій позиції листа. У ньому безпосередньо зазначається перехід до іншої теми: «Дорогий синашу редакторе Віталіє Петровичу!

Виходить, що Ви – єдиний виняток з адресатів цього спільного послання. Чи, може, не одержали моєї відповіді ще з 11 жовтня минулого року? Вона була довжелезна, і було б шкода, коли б не одержали. Але я можу вислати копію. Уявіть собі, що я, переглядаючи старий адресар, несподівано знайшла там п.Коця, який подвизався у справах голодомору...».

Авторка, одержавши від мене копію рецензії на її повість «Каміння під косою», що була опублікована в журналі «Слово і час» [Мацько 1995, 11: 76 – 80] і яку редакція дещо підкоротила, 6 жовтня 1996 року висловила своє невдоволення у категоричній формі, що свідчить про імпульсивний характер адресанта: «Шановний Віталіє Петровичу!

Давно вже одержала Вашого листа з вирізками, але не спішила з відповіддю, щоб знайти відповідний тон і слова, які б не завели мене задалеко, бо я дуже не люблю ранити людей. Але й неподобств також не дарую. Ви блукаєте на кожному кроці, наосліп, шукаючи виходу з ситуації, намагаючись позбутись конкретних фактів загальниковими фразами, які нікому нічого не кажуть... і вийшло «Іван сім верс по коліна». Ви ж в моєму життєписі частину списали з Д.Чередниченка, а решту наплутали. Наприклад, чому Ви написали, що мої сестри і тато померли з голоду? Я не згадувала всього в подробицях, бо уважала, що воно неістотне, але неправди також не можу промовчати. Отже, моя старша сестра померла на одинадцятий день після того, як ми поселилися у Вільхівчику, від привезених ще з Києва сухіт. Через дев'ять днів померла наймолодша від туберкульозного менінгіту. Тато помер через 10 місяців на пістряка шлунку. В той час ми ніякого голоду не знали. Наші шляхетні й добрі сусіди-вільхівчани без кінця-краю приходили до нашої хати і приносили «печене і варене, і сире». Голод почався щойно кілька місяців після татової смерті – навесні 1921-го року, після того, як комуністична влада

«під червону мітлу» вимела засіки й комори всіх селян до останнього зерна.

Якось воно так несмачно все виходить. Та я не покидаю віри, що наші люди не всі здеморалізовані, знеохочені до праці й безвідповідальні. Рівно ж вірю, що у Вас вистачить мужности признати мені слухність і зробити відповідні висновки, які послужать Вам на користь.

Вітаю! Ольга Мак».

Тут вловлюється комунікативна спрямованість твору, обопільний діалог на відстані, а в ширшому розумінні – смислова зорієнтованість твору на читача, його духовні запити та потреби, загальний рівень культурного розвитку, інформаційна обізнаність у тій або іншій сфері людської життєдіяльності. Адже комунікативна зорієнтованість твору передбачає своєрідний діалог автора та його читача. Опосередкований контакт здійснюється в межах спроби взаємопорозуміння, співставлення морально-етичних та світоглядних позицій. Ольга Мак в даному разі розраховувала на ідейно близького читача (мене), якого намагається переконати, схилити на свій бік. Я ж став ідейним співником та одностороннім автором, адже аргументи в листі виявилися достатньо переконливими і спонукали мене до щирого співпереживання авторським ідеям та емоціям. Відповів на лист 14.XI.1996 р. Письменниця в цей час важко захворіла й перебувала в лікарні (померла 18 січня 1998 року). Адресуючи лист до Ольги Мак, повідомив наступне: «Хочу відповісти, що повість читав і плагіатом у Д.Чередниченка не займався. Після отримання Вашого листа я потелефонував Д.Чередниченкові, і він мені сказав, що в нього є магнітофонний запис Вашої розмови, з якого логічно випливає, що Ваші рідні померли з голоду. Тому прошу вибачення, якщо в моїй статті трапилась недоречність. Ваш лист сприймаю як мудре повчання молодшого літератора. Справді, свої ксерокопії надіслав Вам для того, аби почути з перших вуст оцінку і правдиву інформацію. Спасибі Вам, Ольго Нилівно, за мудрість і виважені слова».

Так, лист завжди чітко адресований й передбачає відповідь, спонукає до діалогу. Але комунікативна спрямованість епістолярної автобіографії Ольги Мак в даному випадку не є односторонньою, бо стосується третьої сторони, до якої адресату

довелося апелювати. І виходить, що звичайна фактологічна спрямованість письменника стає чітко образною, інформаційно насиченою і водночас емоційно переконливою. Що в підсумку стає суспільно значимою: доступно після публікації для широкого загалу читачів.

Отже, образ автора в художньому творі й листуванні змодельовано під кутом зору сформованого світобачення, світогляду письменниці Ольги Мак. Іноді в художньому тексті думки автора завуальовано (діалог персонажів, ліричні відступи, примітки до тексту, себто закрита, езотерична форма). Відкритою формою погляду на світ, інформаційною насиченістю, творчого почерку, стилю, характеру, деталізації літературної спадщини письменниці є епістолярій, який служить першоджерелом для рецепції художнього світу. Наведені приклади наочно переконують в тому, що епістолярій репрезентує науковий інтерес не лише як матеріал для вивчення біографії, але і як оригінальний чинник, у якому відображена вся багатогранність духовного життя письменниці, індивідуальні особливості мислення. У листах до мене Ольга Мак чимало з особистого життя «висповідала» упереміш з цікавими роздумами, поглядами на світ. Тому, заглиблюючись у художній світ її прозописьма, реципієнт краще розуміє джерела задуму й реалізації того чи іншого твору, збагатившись мудрими думками майстра слова, якою є діаспорна письменниця Ольга Мак (Петрова).

Література: Бахтин 1975 : Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – Москва: Худож. лит., 1975. – 504 с.; Бонецкая 1986: Бонецкая Н.К. "Образ автора" как эстетическая категория// Контекст - 1985. Литературно-теоретические исследования. – М.: Наука, 1986. - С.241-269; Бубер 1995: Бубер М. Образы добра и зла // Два образа веры. – М.: Прогресс, 1995. – С.138 – 139; Виноградов 1971: Виноградов В. О теории художественной речи. – Москва: Высш. шк., 1971. – 240 с.; Давидова-Біла 1999: Давидова-Біла Г. Образ автора в ліриці І. Я. Франка. Дис. ... канд. філол. наук. – Донецьк, 1999. – 198 с.; Звичайна 1953: Звичайна Олена. Миргородський армарок; [розповідь про 1933 рік в Україні] / Олена Звичайна – Вінніпег: Вид-во «Тризуб», 1953. – 46 с.; Ільчук 1998: Ільчук Ю. Теорія

автора і структурно-суб'єктний аналіз тексту // Наукові записки. Національний університет "Києво-Могилянська академія". Філологія. – Київ, 1998. – Т. 4. – С. 12 – 17; Легкий 1997 : Легкий М. Форми художнього викладу в малій прозі І. Франка. Дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 1997. – 211 с.; Мак 1956: Мак Ольга. Чудасій: [повість] / Мак Ольга. – Торонто, 1956. – 213 с.; Мак 2006: Мак Ольга. Каміння під косою: [повість] / Мак Ольга. – К.: Лелека, 2006. – 144 с.; Мацько 1995: Мацько Віталій. Злочин без кари / Віталій Мацько // Слово і час. – 1995. – №9 – 10. – С.76 – 80; Островська 1999: Островська А. Форми вираження авторської свідомості в творчості письменників нової генерації к. ХІХ – п. ХХ ст. (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, О. Кобилянської, М. Коцюбинського). Дис. ... канд. філол. наук. – Донецьк, 1999. – 205 с.; Сис-Бистрицька 1998: Сис-Бистрицька Тамара. Зустріч через шість десятиліть // Кам'янець-Подільський вісник. — 1998. – 11 квітня. – С. 7; Смілянська 1990: Смілянська В. "Святим огненным словом..." Тарас Шевченко: поетика. – Київ: Дніпро, 1990. – 290 с.; Терещенко 1997: Терещенко В. Проблема автора в повістях Т.Г.Шевченка. Дис. ... канд. філол. наук. – Кривий Ріг, 1997. – 213 с.; Хомчак 2001: Хомчак Е. Проблема автора в теоретико-літературоведческом аспекте // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. – 2001.– № 3. – С. 152 – 155.; Електронний ресурс 2013: Електронний ресурс. / Режим доступу./<http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80>. – Переглянуто 26.01.2013.

Віталій Мацько. Образ автора в художественном произведении и переписке

Впервые в украинском литературоведении исследованы основные особенности образа автора - Ольги Мак - в художественном произведении и переписке. Освещены характерные черты прозотекста, образ автора, потенциал которого способствует воспроизводству как внешности, так и динамики чувств, эмоций, мыслей писательницы. Теоретическую часть морально-этической культуры общения частично раскрыто в письмах, адресованных автору этой статьи.

Ключевые слова: дихотомия, автор, биографичность, письмо, композиция, адресат, адресант.

Рецензенти: Гуляк А.Б., д-р філол. наук, професор (Київ)
Ткачук О.М., к.філол. наук, доц. (Тернопіль)